

ISSN 2181-6131

TAFAKKUR ZIYOSI

ilmiy-uslubiy jurnal

Тафаккур зиёси 1/2019

16 Ижтимоий ҳаёт
ва фалсафа

31 Филология:
тил, адабиёт ва
фольклор

65 Инновация ва
педагогик
таълим

76 Мозий
садолари

86 География ва
туризм

93 Илм-фан
ва техника

ТАХРИРИЯТ:**РУС ТИЛИ ТАРЖИМОНИ:**

Феруза ШУКУРОВА

ИНГЛIZ ТИЛИ ТАРЖИМОНИ:

Камол НОРМУРОДОВ

МУСАХХИХА:

Санам ИСРОИЛОВА

МУСАХХИХА:

Сорахон НОРКУЛОВА

Журнал Жиззах вилояти Матбуот ва ахборот бошқармасидан 2018 йил 28 марта 06-037 ракам билан рўйхатга олинган.

Журнал йилда 4 маротаба (ҳар чоракда) ўзбек тилида чол этилади.

Матнларда фойдаланилган мисол кўчирма ва маълумотлар аниқлиги учун муаллифлар масъулдирлар.

Журналдан кўчириб босилганда манба қайд этилиш шарт

МАНЗИЛ:

130100, Жиззах шаҳри, Ш.Рашидов кўчаси,

4-йй, асосий бино

ТЕЛЕФОН:

(99872) 226 02 93,

(99890) 643 29 64

ФАКС:

(99872) 226-46-56

Журнал андозаси Ахборот технологиялар марказида

Собир СИБГАТУЛЛИН томонидан тайёрланди

“” МСНJ босмахонаси.

2019 йил 20 марта куни босмахонага топширилди.

Қоғоз бичими A4

ИННОВАЦИЯ ВА ПЕДАГОГИК ТАЪЛИМ

Халима ШУКУРОВА. Бошлангич таълим тизимида инновацион технологиялардан фойдаланиш ("Хусниҳат ва саводхонликни такомиллаштириш" фани мисолида) 65

Бахтиёр МИРКОМИЛОВ. Талабаларни Камолиддин Беҳзод мероси билан таништириш 67

Хайдарали НАЗАРОВ. Мактабгача ёшдаги болаларни мусикий ритмик харакатларга ўргатишда методологик инновацион ёндашув 69

Дилноза ТУЛАНОВА, Рўзимурод ЭСОНОВ. Тасвирий санъатни тушунтиришнинг муҳим дидактик воситаси 71

РУХИЯТ ОЛАМИ

Холмат ШОДИЕВ, Обид АЗИЗОВ. Инкирозий суюцидал ҳолат муаммо ва ечимлар 73

МОЗИЙ САДОЛАРИ

Мухторқул ПАРДАЕВ, Гулчехра МҮМИНОВА. Жиззах (Дизак)нинг мўгуллар томонидан истило килинишига доир янги мулоҳазалар 76

Зиёдулла ХОЛБОЕВ. Қалиятепанинг 3-рабоди мудофа тизими ҳакида дастлабки мулоҳазалар 79

Ахрорқул ПАРДАЕВ, Тўлкин ХОШИМОВ. XV-XVI аср езма манбаларида Жиззах шаҳри тарихининг ёритилиши 81

Акбар ВАЛИЕВ, Фирдавс МАЖИДОВ. Ўзбекистоннинг ижтимоий химоя сиёсатининг эволюцияси 83

ГЕОГРАФИЯ ВА ТУРИЗМ

Кўчкор ҲАКИМОВ, Бекзод ҲАКИМОВ. Ҳалаж этноними ва унинг ҳудудий тарқалиши ҳакида 86

Шодикул ХОЛИҚУЛОВ, Машраб УСМОНОВ. Ўзбекистонда ҳалқаро туризмни ҳудудий ташкил этишнинг ўзига хос жihatлари 89

ТАБИАТ ВА ОЛАМ

Худойберган МАВЛОНОВ, Сурайё КОДИРОВА. Чўл ўсимликларининг интродукцияси ва серҳосил яйловларни ташкил этиш ҳусусида 91

ИЛМ-ФАН ВА ТЕХНИКА

Мақсад ҶАББОРОВ. Ацетилен углеводородлари - кимё саноатининг бирламчи хом-ашеси 93

ЕШ ТАДДИКОТНИЛАР

Мансур НАБИЕВ. Демократик жамиятда ижтимоий-маънавий қадриятларнинг ривожланиш истиқболлари 96

Паризод ТУРОПОВА. Жиззах адабий мұхитида ижтимоий давр ва шахс маънавиятининг акс эттирилиши 98

Бахром СОАТОВ, Достон ОДИЛОВ. Айдар-Арнасой кўллар тизими ҳудудидаги күшлар ва уларни мухофаза қилиш чора-тадбирлари.100

Жўрабек ЖУМАЕВ. Оролни кутқариш - умумий муаммо (Марказий Осиё давлатлари мисолида)..... 102

Мурод УСМОНОВ, Чарос ТОХИРОВА. Таълим жараёнинда интерактив электрон ўқув курслар яратишнинг технологик асослари..... 104

Фарруҳ АХМЕДОВ, Акрам АБДУЛАХАТОВ. Дзюдочилар тайерлашнинг замонавий тенденцияси..... 106

Акбар АБДУРАХМОНОВ. Давлат ва жамият бошқарувида миллий ва умуминсоний қадриятлар уйғунлиги..... 108

ТАСВИРИЙ САНЪАТНИ ТУШУНТИРИШНИНГ МУҲИМ ДИДАКТИК ВОСИТАСИ

Инсонларнинг бирор-бир вазифани мөхирлик билан бажаришларини ҳам санъат деймиз. Масалан, ўқитувчи-нинг дарс ўтиш жараёнида кўрсаттган маҳорати ҳам санъатдир. Бундан ташқари, рассом ёки ҳайкалтарош, меъмор ёки кулол, бастикор ёки ёзувчи яраттган асарларни ҳам биз санъат деймиз, яъни ижодкор томонидан тўзалик қонун-қоидалари асосида яратилган, ўзида реал борлиқни бадий ифода этган ва маълум ғояни илгари сурган асарларни тушунмиз.

Санъат асарлари ҳаётни кўринарли шакллар (масалан, тасвирий санъатда), товушшар (музика), сўзлар (бадий адабиёт), айрим санъат турлари, санъатлар синтези (театр кино) ерламида акс этишини мумкин. Лекин санъат қайси куринишда бўлмасин, у дастлаб кишиларнинг ҳис туйғусига таъсир этувчи восита сифатида намоён бўлади. Улар ўкувчи-ёшларда ижтимоий, бадий-эстетик ва аҳлоқий идеалларнинг шаклланишига таъсир этади, уларнинг гузаллик түргисидаги тасаввурларини шакллантиради, эстетик дидарини ривожлантиради. Мактаб таълимидан амалга ошириладиган тасвирий санъат дарсларининг мақсад ва вазифалари ҳам шунга монанд тарзда шакллантирилади. Жараённинг сифат ва самарадорлигини ошириш гаддаги муҳим вазифалар сирасига киради.

Таълим сифати ва самарадорлигини ошириш барча замонларда таълимнинг барча турларида ҳамиша долзарб масалалар сифатида қаралиб келинади. Шунинг учун ҳам сифат ва самарадорликни таъминловчи воситаларни янгидан-янги воситаларини ишлаб чиқишнинг назарий асосларини яратиш педагогика фанининг долзарб муаммоларидан бири санаалган.

Таълим тарихининг таҳдилидан аёнки, айрим фанларни ўқитиш самарадорлигини оширувчи омиллар Тараққийнинг одимларига ҳамоҳанг тарзда янгила ниб борса, айрим соҳаларда таълимнинг анъанавий ва замонавий воситаларидан бирдек фойдаланиш тасвия этилади. Шу маънода тасвирий санъат таълимидан тасвирий фаолият асослари, тасвирий санъатнинг қонун ва қоидаларини тушунтиришни таъминловчи материаллар муҳим дидактик восита сифатида фойдаланиб келинади. Айниқса, иллюстратив материалларнинг тасвирий санъат таълими сифати ва самарадорлигини оширишдаги ўрни бекиесдир. Тасвирий фаолиятнинг назарий асосларини мунтазам ўрганиш тасвирий санъат таълими сифати ва самарадорлигини оширишнинг муҳим шартларидан биридир (1-расм). Зоро, тасвирий санъатнинг қонун-қоидаларини пухта згаллаган ўкувчилар амалий ижодий фаолиятда кўзланган мақсадларга эришиши мумкин ва қоидани образли

Дилноза ТУЛНОВА - доцент
Тошкент давлат педагогика университети.
Рӯзимурод ЭСАНОВ - катта ўқитуачи
Жиззах давлат педагогика институти.

Аннотация

Мақолада перспективага онд қонуннинг фойдаланиш воситасида ўкувчиларда график саводхонлик бўйинча ўкув комплетенцияларни ривожлантириш жараённинг узвийигини ва узлуксизлигини таъминлашга онд методик матерналлар берилган бўлиб, тасвирий санъат дарсларинда улардан фойдаланишга онд методик тасвиялар аниқ, график миссоплар орқали баен этилган.

Калип сўлар: тасвирий санъат, чизмачилик, перспектива, макон, фазо, шакл, конструкция, ёрук-соя, татбиқ, этиш, узлуксизлик, самарадорлик, график саводхонлик.

В статье даны методические материалы по обеспечению преемственности и непрерывности процесса совершенствования графической грамотности учащихся путем использования законов перспективы, изложены методические рекомендации по использованию их на уроках изобразительного искусства через конкретные графические примеры.

Ключевые слова: изобразительное искусство, черчение, перспектива, пространство, форма, конструкция, светотень, внедрение, преемственность, эффективность, графическая грамотность.

Methodical material are given in article on provision of receivership and continuity of the process of the improvement to graphic literacy uchashchix by use the laws of the prospect, are stated methodical recommend on use them on lesson graphic arts through concrete graphic examples.

Key word: graphic arts, drawing, prospect, space, the form, design, introduction, receivership, efficiency, graphic literacy.

тарзда Уйғониш даврининг машҳур рассоми, мұхандиси Леонардо да Винчи қимда-ким илминин амалийтасаввур этса, у бенисоли сузишга ишқасиз чиққасиган қойик хайдовчисидир ва у ҳеч кечон қаерга кетаёттанлигига тўла ишонч хосил кила олмайди,- деб таъкидлаган эди. Тасвирий санъат ҳам, демакки, мактаб таълимим дастуридаги тасвирий санъат таълими ҳам ўкувчилардан давлат таълим стандартларида белгилантан назарий билимларни, улар асосида амалга ошириладиган амалий малақаларни эгалашни таълаб этади.

Чех педагоги Ян Амос Коменский XVII асрдаёւ: "Биз ҳамма билимларни ақлий фикрлар билан мустаҳкамлаб борморимиз лозимки, шунда иккиласишига ҳам, эсдан чиқишига ҳам имкон қолмайди", - деган эди[1]. Бу таърифи бевосита тасвирий санъат таълимига алоқадор қонуният сифатида ўтироф этиш жони.

Зеро, бадий таълим тарихида ўзига хос тасвирий санъат мактаби яратган машхур рассом-педагоглар ҳам назарий билмалар билан амалий малакаларининг мунгистарақлитига алоҳида ўтибор қараттанлар Жумладан таниқли педагог ва рассом Д.Н. Кардовский таъкидлаганидек, "Санъатни ўрганаётганлар тасвирилаш йўлларини ва усулларини, яъни нарсаларнинг шакли, нисбатлари, ранги, фрунзиги, хусусияти ва ҳаракат қонуниятларига бўйсуништа мажбурдирлар". Шунинг учун ҳам тасвирий санъат таълими тарихида унинг қонуниятларини, айниқса, перспектива, рангунослик асосларини ўзлаштиришга алоҳида ўтибор қаратилган. Д.Н. Кардовский натурада ҳам, тасвир хосил килишга оид ишни бошқариша ҳам асосий ўтибор шунга қартилиши керакки, бутун дарсни ўтиш жараёнида ранглар нисбатини ҳисобга олиш зарур. Яъни, бу фикр билан тасвирий санъат асосларини ўзлаштираётган ўқувчиларни ранг муносабатлари билан ишлаш ва фикрлашга ўргатиш кераклигини уқтириб ўтган[2].

Юкоридаги фикрлардан шуни англаш мумкинки, мактаб тасвирий санъат таълими амалиётида ўқувчиларга ўргатилиши лозим бўлган қонуниятлар

талайгина. Ўқув соатининг камлиги, шунга монанд тарэда мавжуд АФСАЛКЛарда барча материалларни бериш имконияти чекланганлиги боис тасвирий санъат дарсларида кўшимча материаллардан фойдаланиш воситасида таълим сифати

ва самараадорлигини оширишга эришиш мумкин (2-расм моти охирида келтирилади). Мазкур илмий-методик қўлланмада шундай материаллар мажмууси ва улардан фойдаланиш юзасидан методик тасвиялар баён этилган. Шунингдек, қўлланмада

Тасвир хосил тасвирни кетта

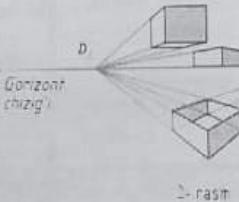
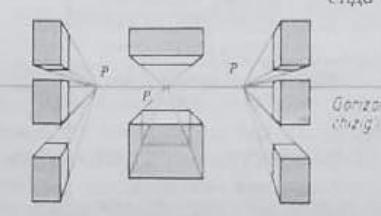
Тасвир кичкана ва ўғондан сунған

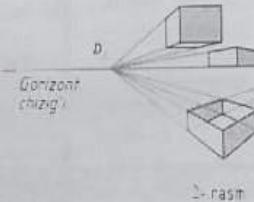
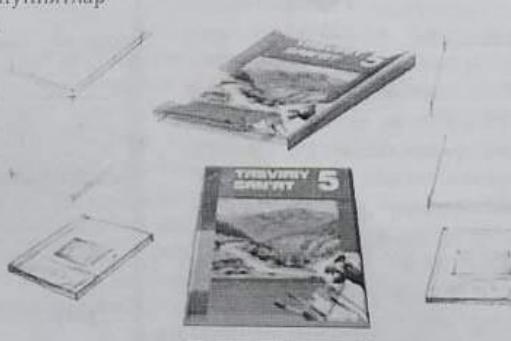
Тасвир пастга сунған

Тасвир композитсиya

2-расм

D₁

3-расм

бой иллюстратив материаллар берилган бўлиб, улардан ўқитувчилар ташлов принципи асосида фойдаланишилари мумкин.

Тасвирий санъат одатда, мавжуд борликини визуал образлар, шакллар орқали фазовий кенглика юзеда очи текисмидек (масалан, юғори санъатда, маҳсус мотода, девор юзасида ва х. к.) акс этириадиган санъат туридир (3-расм).

Тасвирий санъат тушунчаси кеч маънога эга бўлиб, унинг рангтасвир, графика, ҳайкалтарошлик каби турлари мавжуд.

Тасвирий санъатнинг ҳамма турлари бир-бирига жуда яқин ва бир қатор ўхшашликлари бор. Лекин шу билан бирга, улардан ҳар бирининг ўзига хос тасвирилаш усбуллари ва техникиаси, жараёнда амал қилиниши лозим

бўлган технологик амаллари мавжуд. Шу муаммони ўрганиш юзасидан ўтка зилган изланишлар, жумладан, соҳага оид адабиётларнинг таҳлили, тадқиқотни амалга ошириш жараёнда тўпланган тажрибаларга асоалантган ҳолда тасвирий санъатнинг турва жаирида ўқувчилар томонидан эгалланадиган ўқув компетенсияларини шакллантириш жараёнига ўзига хостарзда ендашибозимларини ўтироф этиш жоиз. Шу холосалардан келиб чиқсан ҳолда тасвирий санъат таълими сифати ва самараадорлигини оширишнинг дидактик имкониятларини оширувчи материаллар уларнинг мазмунига мос методик тасвиялар ҳамда иллюстратив материаллар билан тақдим этилмоқда.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. М.Макарова. "Перспектива". Просвещение, Москва, 1989.

2. А.Абдураҳмонов. "Перспектива". ТДПУ ро-тапринти. Тошкент, 2006.